

En polis har beslutat om husrannsakan i en bil utan att det var fara i dröjsmål

Beslutet i korthet: Polismyndigheten fick ett anonymt tips om att en man förvarade narkotika i sin bil. En polispatrull åkte till en parkering där mannen befann sig och inledde ett samtal med honom. Polisernas misstankar om att det fanns narkotika i mannens bil stärktes och en av poliserna beslutade att en husrannsakan skulle genomföras i bilen. Beslutet om husrannsakan dokumenterades inte.

Ett beslut om husrannsakan ska i första hand meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. En polis får dock besluta om en husrannsakan om det är fara i dröjsmål. Fara i dröjsmål föreligger typiskt sett om ändamålet med åtgärden skulle gå förlorat om ett beslut av en behörig beslutsfattare måste avvaktas. JO uttalar att bedömningen om det är fara i dröjsmål ska göras utifrån förhållandena i det enskilda fallet och att det måste finnas någon faktisk omständighet som talar för att beslutet inte kan vänta för att det ska vara fråga om fara i dröjsmål.

JO konstaterar att det inte var någon fara i dröjsmål när beslutet om husrannsakan fattades och att poliserna därför borde ha kontaktat en undersökningsledare för ett beslut i frågan. Polismyndigheten kritiserar för att husrannsakan genomfördes utan att detta gjordes.

Polismyndigheten kritiserar också för att husrannsakan inte dokumenterades.

Bakgrund och anmälan

AA arbetade som väktare och hade parkerat sin bil i anslutning till en butik i avvaktan på att butiken skulle stänga. Polismyndigheten hade fått ett anonymt tips om att AA missbrukade narkotika och förvarade narkotika i bilen. En polispatrull åkte därför till platsen och inledde ett samtal med AA om hans påstådda narkotikamissbruk.

I en anmälan till JO förde AA fram klagomål mot polisernas agerande. Han bifogade en film från händelsen av vilken det i huvudsak framgår följande. Tre poliser kom fram till AA som stod bredvid sin bil. Under polisernas samtal med AA tittade två av poliserna in genom bilens sidoruta. En stund senare öppnade AA bilens bakhöjning och en av poliserna böjde sig in i bilen och letade igenom baksätet för att sedan öppna en av framsätterna och leta i framsätet. En annan polis öppnade den andra bakhöjningen och tittade in i bilen.

Utredning

Polismyndigheten (BB) yttrade sig över grunden för ingripandet mot AA och hur det dokumenterats. Inför yttrandet hade de befattningshavare som berörs av anmälan fått tillfälle att lämna upplysningar.

Polismyndigheten redovisade följande synpunkter från polisassistenterna CC och DD.

Identiteten på AA fastställdes och frågor ställdes kring hans narkotikaanvändning. AA nekade först till att använda narkotika men han ändrade sig sedan och medgav att han brukat cannabis för något år sedan. AA reviderade sedan ytterligare en gång uppgiften om sin narkotikaanvändning till att medge att han brukat narkotika utomlands för 3-4 veckor sedan. Poliserna kände narkotikalukt från bilen.

AA rörde sig mot bilen och beslut om husrannsakan fattades av polisman med anledning av fara i dröjsmål, då det befarades att AA skulle kunna undanröja bevis. Polisassistenterna tittade in i bilen och kände cannabisdoft. Några fynd av narkotika gjordes dock inte vid undersökningen av bilen.

Polispatrullen blev därefter beordrad till Flemingsberg med anledning av en omfattande polisinsats vid en skjutning. Dokumentationen kring kontrollen av AA:s bil blev bortglömd med anledning av arbetet kring skjutningen.

Polismyndigheten redovisade följande bedömning.

Polismyndigheten noterar att den undersökning som genomfördes av AA:s bil var förhållandevis begränsad, både i tid och omfattning. Undersökningen får dock anses ha utgjort en husrannsakan i den mening som avses i 28 kap. 1 § [rättegångsbalken].

Det finns inte någon dokumentation om vilka överväganden som lades till grund för beslutet att genomföra aktuell husrannsakan. Förutsättningarna att i efterhand bedöma om det förelåg grund för åtgärden är därmed mycket begränsade.

Poliserna har i anledning av anmälan till JO uppgett att de misstänkte att AA hade gjort sig skyldig till narkotikabrott. Mer konkret synes brottsmisstanken ha innefattat att AA förvarade narkotika i bilen.

Poliserna synes sammanfattningsvis ha grundat brottsmisstanken på i huvudsak följande omständigheter. De hade fått ett anonymt tips om att AA förvarade narkotika i bilen. Det luktade marijuana från bilen. De som brukar narkotika i fordon försöker ofta vädra ut doften efter att ha brukat i bilen. AA:s bil hade rutorna nedvevade. AA uppgav först att han inte brukar narkotika men ändrade sig efter följdfrågor och uppgav att han brukat narkotika för några veckor sedan. AA rörde sig mot bilen och det fanns risk för att han kunde förstöra bevismaterial.

Det ska finnas konkreta omständigheter till stöd för en misstanke om innehav för att en husrannsakan ska kunna göras. Huruvida skäl för en husrannsakan föreligger eller inte kan dock ofta vara en svår bedömningsfråga, där olika omständigheter får vägas mot varandra och ett visst utrymme för skilda uppfattningar naturligt nog kan finnas. Därför bör viss försiktighet iakttas vid en bedömning i efterhand.

Ett anonymt tips kan inte ensamt utgöra grund för husrannsakan ... JO har uttalat att skäligen misstanke om narkotikabrott genom innehav i bostaden inte enbart kan grundas på ett antagande om att den som missbrukar narkotika som regel även förvarar narkotika i bostaden ... Enligt Polismyndigheten är det därför rimligt att anta att det för en sådan misstanke inte heller är tillräckligt med ett anonymt tips om att en person förvarar narkotika i sin bil i förening med att personen i fråga själv vidgår att han eller hon missbrukar narkotika.

Det synes vara samtalet med AA samt lukt från bilen som stärkte polisernas misstanke om brott. Någon kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av AA har inte förekommit, så något innehav eller bruk har inte styrkts på dessa grunder. Polismännen synes inte heller i samtalet med AA innan beslutet om husrannsakan ha ställt några frågor om att AA skulle förvara narkotika i sin bil.

Även vid en försiktig bedömning i efterhand föreligger enligt Polismyndigheten viss tveksamhet om de övriga omständigheter som poliserna har redovisat kan anses vara sådana konkreta omständigheter som utgjorde skälig grund för misstanke om att AA förvarade narkotika i bilen. Polismyndigheten anser emellertid att det som framkommit i utredningen inte ger underlag för att i efterhand konstatera att polismännens bedömning har legat utanför ramen för det godtagbara bedömningsutrymme som måste finnas.

Varken polisernas redogörelser eller det som framkommer i filmen tyder på att situationen var sådan att AA genom sitt agerande riskerade att förstöra eventuella bevis i bilen. Någon fara i dröjsmål synes därmed inte ha förelegat. Eftersom situationen inte var sådan att en polisman själv fick fatta beslut om husrannsakan, borde en undersökningsledare ha kontaktats.

Det är naturligtvis inte godtagbart att det inte har upprättats protokoll över husrannsakan eller anmälan rörande brottsmisstanken mot AA. Att patrullen beordrades på ett brådskande ärende direkt i anslutning till den nu aktuella händelsen föranleder ingen annan bedömning. Polismyndigheten anser att patrullen så snart som möjligt borde dokumenterat händelsen.

Rättsliga utgångspunkter

Bestämmelser om husrannsakan i brottsutredande syfte finns bl.a. i 28 kap. rättegångsbalken (RB). Om det finns anledning att anta att ett brott har begåtts på vilket fängelse kan följa får husrannsakan göras hos den som är skälig misstänkt för brottet, bl.a. för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet (se 28 kap. 1 § RB).

JO har vid flera tillfällen uttalat att det, för att en person ska anses skälig misstänkt för ett brott, krävs att det finns konkreta omständigheter som med viss styrka pekar på att den misstänkte har begått den gärning som misstanken avser. Omständigheterna måste alltså vara av det slaget att de ger upphov till en faktabaserad brottsmisstanke. Det är emellertid inte möjligt att lägga fast några mer bestämda riktlinjer för vad som ska krävas för att en misstanke ska anses vara skälig. Frågan får i stället besvaras från fall till fall och vanligen finns det ett visst utrymme för olika bedömningar. (Se t.ex. JO 2016/17 s. 383.) Misstanken får dock aldrig grundas på omständigheter som saknar relevans för frågan om brottsmisstanken, t.ex. att det brådskar att genomföra en åtgärd (se Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 4:e uppl., s. 611).

JO har uttalat som en princip att uppgifter som lämnas i anonyma anmälningar eller tips inte ensamma kan läggas till grund för en bedömning av om det finns förutsättningar för t.ex. en husrannsakan (se t.ex. JO 1991/92 s. 44 och 108).

Beslut om husrannsakan ska i första hand meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten (28 kap. 4 § första stycket RB). En polis får dock besluta om en sådan åtgärd om det är fara i dröjsmål (28 kap. 5 § RB). Någon definition

i lag av fara i dröjsmål finns inte, och i förarbetena till bestämmelsen utvecklas inte närmare vad som avses med uttrycket. Rent allmänt kan emellertid sägas att det är fara i dröjsmål om ändamålet med åtgärden skulle gå förlorat om den fick vänta till dess polisen fått ett beslut av en behörig beslutsfattare. Det ska alltså vara fråga om ett brådskande fall. Om polisen har praktiska möjligheter att hinna kontakta t.ex. en undersökningsledare är det som regel inte fråga om ett brådskande fall. Omständigheterna på platsen kan dock vara sådana att polisen genast måste använda tvångsmedlet för att bevisning inte ska gå förlorad. Som exempel på det kan nämnas att en husrannsakan omedelbart måste göras i en bil för att narkotika eller smuggelgods inte ska skaffas undan. (Se bl.a. JO 1997/98 s. 133, SOU 1995:47 s. 165 f. och Gunnel Lindberg, a.a., s. 629 f.)

Bedömningen om det är fara i dröjsmål ska göras utifrån förhållandena i det enskilda fallet och det måste finnas någon faktisk omständighet som talar för att beslutet inte kan vänta för att det ska vara fråga om fara i dröjsmål.

Det ska föras protokoll över en husrannsakan där bl.a. skälen för åtgärden och syftet med den anges (se 28 kap. 9 § RB). Det är av stor vikt ur rättssäkerhets- och kontrollsynpunkt att beslut om tvångsmedel dokumenteras klart och noggrant. Av protokollet ska det bl.a. tydligt framgå vilka brottsmisstankar som föranlett husrannsakan och vilka omständigheter som legat till grund för beslutet (se t.ex. JO 2009/10 s. 72). Om en polis fattat beslutet på grund av fara i dröjsmål ska det av protokollet också framgå varför det var fara i dröjsmål. Det är viktigt att dokumentationen görs i så nära anslutning till husrannsakan som möjligt (se JO 2017/18 s. 282).

Bedömning

Husrannsakan

Av utredningen i ärendet framgår att poliserna genomförde en husrannsakan i AA:s bil. Poliserna har inte upprättat något protokoll över åtgärden och det finns således ingen dokumenterad uppgift om vilket brott AA ansågs vara misstänkt för och vilka omständigheter som låg till grund för beslutet om husrannsakan. Detta försvårar min granskning av ärendet.

Polismyndigheten har, utifrån polisernas uppgifter, utgått från att den konkreta brottsmisstanke som låg till grund för beslutet var att AA förvarade narkotika i sin bil. Jag har inte tillräckligt underlag för att ha någon annan utgångspunkt än Polismyndigheten när det gäller den frågan. En misstanke om ett sådant narkotikabrott kan i och för sig ligga till grund för ett beslut om en husrannsakan.

För att en person ska anses skäligen misstänkt för ett brott måste det, som redovisats ovan, finnas konkreta omständigheter som med viss styrka pekar på att den misstänkte har begått den gärning som misstanken avser – i det här fallet att AA förvarade narkotika i bilen. Jag uppfattar poliserna på det sättet att de omständigheter som låg till grund för misstanken och beslutet om husrannsakan

var ett anonymt tips om att AA bl.a. skulle förvara narkotika i bilen och att polisen kände lukt av marijuana från bilen samt att AA uppgav att han rökt marijuana i samband med en utlandsvistelse några veckor tidigare.

I likhet med Polismyndigheten känner jag en viss tveksamhet om dessa förhållanden utgjorde sådana konkreta omständigheter som innebar att det fanns skäl att misstänka att det fanns narkotika i bilen. Med beaktande av det bedömningsutrymme som finns i denna typ av frågor finns det emellertid inte anledning att kritisera Polismyndigheten för bedömningen att brottsmisstanken mot AA i sig kunde ligga till grund för att det fanns förutsättningar att genomföra en husrannsakan.

För att en polis ska få besluta om en husrannsakan krävs det dock att det är fara i dröjsmål. Det hade t.ex. kunna vara fallet om AA varit på väg att lämna platsen med bilen. Att det fanns en sådan risk har de inblandade poliserna emellertid inte påstått. De har inte heller på något annat sätt konkretiserat varför de ansåg att ett beslut av t.ex. en jourhavande polisiär förundersökningsledare inte kunde inhämtas och att det därför var fara i dröjsmål. Jag delar Polismyndighetens bedömning att det inte kommit fram något som tyder på att situationen var sådan att AA genom sitt agerande riskerade att förstöra eventuella bevis i bilen. Någon fara i dröjsmål fanns det således inte. Poliserna borde därför ha kontaktat en undersökningsledare för ett beslut om husrannsakan. Polismyndigheten ska kritiseras för att husrannsakan genomfördes utan att detta gjordes.

Dokumentation

Som framgår av utredningen har inget protokoll upprättats över husrannsakan. Det tycks ha berott på att polispatrullen beordrades på ett brådskande ärende och därför glömde bort att dokumentera ingripandet. Det ursäktar emellertid inte att åtgärden inte har dokumenterats.

Avsaknaden av dokumentation har, som tidigare nämnts, försvårat min granskning av ärendet. Det finns därför skäl att framhålla att det är ett grundläggande krav ur rättssäkerhets- och kontrollsynpunkt att beslut och åtgärder dokumenteras i enlighet med de bestämmelser som gäller. Polismyndigheten ska kritiseras även för att husrannsakan inte dokumenterades.